

Тема Міжнародне іноземне інвестування.

1. Сутність та значення іноземних інвестицій у реалізації міжнародних економічних відносин.
2. Способи та форми залучення іноземного капіталу.
3. Формування державної політики залучення іноземних інвестицій.

1. Іноземні інвестиції відіграють значну роль в економічному розвитку будь-якої країни незалежно від рівня її економічного розвитку.

Важливість іноземних інвестицій значно зросла у 2й половині 20 ст., коли їх почали розглядати як один із основних засобів інтеграції національної економіки у світове господарство на основі перенесення виробничих потужностей, переказ капіталу, передача технології, управлінського досвіду та навичок, інновацій у приймаючу країну, нерідко в більшу економіку з метою досягнення «ефекту масштабу».

На сьогоднішній день налічується значна кількість теорій походження іноземних інвестицій. Так, ще А. Сміт, обґрунтовуючи тези про дію вільних ринкових сил, зазначав на тому, що вільне переміщення капіталу між країнами сприяє його загальному здешевленню. При цьому експорт капіталу призводить до подорожчання його в країні-експортері, а імпорт - здешевлення в приймаючій країні. Над проблематикою міграції капіталу та з'ясуванні основних її причин працювали практично всі представники економічної думки. Зокрема, це представники неокласичної теорії (30-ті рр. ХХ ст.), в межах якої проводиться мікроекономічний аналіз поведінки індивідуального інвестора, який орієнтований на отримання більшого прибутку; неокейнсіанської теорії (40-ві рр. ХХ ст.), згідно з якою проводиться макроекономічний аналіз причин іноземного інвестування та пов'язується експорт й імпорт капіталу із платіжним балансом, обсягами та темпами зростання національного доходу, рівнем зайнятості тощо. Відповідно до теорії «росту фірми» прибуток відінвестицій розглядався не метою здійснення фірмою інвестиційної діяльності, а лише одним із засобів забезпечення зростання. В межах теорії «міжнародної оліго-полії» причиною інвестування розглядалася відмінність норми прибутку в різних країнах. А теорією «модифікації закону вартості» виводилося походження прямих капіталовкладень із механізму функціонування валютних ресурсів.

Визначення поняття «іноземні інвестиції» є ключовим питанням для законодавця, оскільки таким чином визначається коло правовідносин з приводу врегулювання прав власності, володіння та розпорядження. Визнаючи ту чи іншу особу іноземним інвестором, держава тим самим визнає його право на

пільги та гарантії, що проголошені в Законі «Про режим іноземного інвестування».

У світовій практиці під іноземними інвестиціями розуміють вкладення за кордоном, які передбачають тією чи іншою мірою контроль інвестора за підприємством, в яке вони вкладені.

Говорячи про іноземні інвестиції, необхідно, перш за все, розмежовувати державні та приватні інвестиції.

Державні інвестиції - це позики, кредити, які одна держава або група держав надає іншій державі. У цьому випадку мова йде про відношення між державами, що регулюються міжнародними договорами і до яких застосовуються норми міжнародного права. Можливі і «діагональні відносини», коли консорціум (група) приватних банків надає інвестиції державі.

Під приватними розуміють інвестиції, які надають приватні фірми, компанії чи громадяни однієї країни відповідним суб'єктам іншої країни. Інвестиційні відносини настільки складні та багатогранні, що нерідко відносини між державами тісно пов'язані з відносинами між приватними інвесторами. Такий зв'язок найбільше проявляється, коли інвестор передає свої права та вимоги державі.

Можлива й більш складна конструкція відносин, коли матеріальні зобов'язання держави-боржника за отриманими кредитами (наприклад, сплата процентів) задовольняються за рахунок повної або часткової вартості майнових прав приватного інвестора в країні боржника (наприклад, надання прав на розробку природних ресурсів).

Значну частку загального обсягу іноземних інвестицій займають прямі іноземні інвестиції - вкладення ресурсів, яке забезпечує створення або розширення постійної участі у підприємстві, завдяки якому інвестор може здійснювати, в певній мірі, управлінський контроль іноземного інвестора над вибором об'єкту та реалізацією інвестицій. При цьому, окрім матеріальних та фінансових ресурсів, за кордон переводяться такі специфічні активи, як компетенція управляючих і технічні знання.

Іноземні інвестори - це суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території, резидентами якої вони не є. Відповідно до законодавства України іноземними інвесторами можуть бути:

- юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншого, ніж законодавство України;

- фізичні особи - іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені у дієздатності;
- іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації;
- інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України.

Визначення кола осіб, які визнаються іноземними інвесторами, має суттєве практичне значення. По-перше, від визнання особи іноземним інвестором залежить отримання відповідних прав та пільг, які надаються внутрішнім законодавством та міжнародними договорами. По-друге, статус іноземного інвестора має значення при реєстрації, допуску до здійснення господарської діяльності. По-третє, якщо особа визнана інвестором в певній державі, на неї можуть поширюватися гарантії та інші умови, що передбачені міжнародними договорами з відповідною країною, а також дипломатичний захист з боку країни інвестора.

Сучасним іноземним інвестиціям притаманні деякі особливості. Серед них можна виділити: 1) тісний зв'язок іноземних інвестицій з процесом прискорення інтернаціоналізації діяльності багатонаціональних компаній; 2) тісний зв'язок між рівнем концентрації в тих чи інших галузях промисловості та проникнення фірм цих галузей в економіку інших країн; 3) висока частка (не менше 3/4) країн -експортерів капіталу - США, Німеччини, Великобританії, Японії, Швейцарії та ін. - у загальному обсязі прямих інвестицій у світі; 4) збільшення кількості країн-експортерів капіталу за рахунок інтеграційних процесів, створення єдиних економічних просторів, лібералізації торгівлі тощо; 5) зміна форм і методів іноземних інвестицій; 6) значне зростання перехресних (взаємних) інвестицій між промислово розвиненими країнами; 7) високі темпи зростання іноземних вкладень, які контрастують із уповільненням капіталовкладень в національних рамках; 8) зміна галузевої структури інвестицій за рахунок зростання вкладень у сферу послуг, торгівлі, туризму та фінансів; 9) зміна способів фінансування прямих вкладень і загальне покращення клімату для міжнародного інвестування.

За останні роки роль країн, що приймали левову частку іноземного капіталу та являли собою сферу прикладення іноземних капіталів, суттєво змінилася. Деякі з них самі перетворилися в експортерів капіталу. Для цього процесу характерне створюють в цих країнах філій з участю місцевих капіталів та застосування нових форм іноземних інвестицій.

Значне зростання перехресних (взаємних) інвестицій між промислово розкритими країнами (США, Західна Європа, Японія) пояснюється тим, що окремі країни мають відносні переваги в одних галузях і не мають їх в інших.

Зміна галузевої структури іноземних інвестицій збережеться і в майбутньому. Буде розширюватися закордонна збутова мережа промислових компаній. Все більша кількість банків, в тому числі і з країн, що розвиваються, будуть брати участь у створенні, міжнародної мережі агентств. Буде розвиватися міжнародна діяльність рекламних агентств, засобів масової інформації і т.д.

2. У сучасних умовах зростання значення світових ринків у різних країнах відбувається розробка стратегії виходу на них з метою забезпечення розвитку економіки, нарощення експортного потенціалу з використанням наявних у країні конкурентних переваг.

Спільні підприємства

Мінімальний ризик, потреба менших початкових витрат, ніж при створенні власної виробничої філії

Необхідність високо деталізованої контрактної роботи; складність управління

1. Експорт, що являє собою сукупність заходів, які реалізуються між контр-агентами з різних економічних та валютних зон з приводу купівлі товару одним контрагентом з країни походження іншого контрагента. Перевагою даного способу виходу є те, що він несе мінімум ринкового та політичного ризику для інвестора, але дає й мінімум контролю за ринковими операціями. Перевагою цієї форми для приймаючої країни є збереження контролю та підтримка виробництва в країні. Основним недоліком слід відзначити вразливість перед зарубіжними протекціоністськими бар'єрами.

2. Контрактні коопераційні угоди, що передбачають укладення угод з іноземними компаніями, відповідно до яких фірма надає свої активи (патенти, торгові секрети, ноу-хау, фабричні марки тощо) в обмін на різноманітні форми платежів. Перевага цього способу криється у подоланні митних бар'єрів. Разом з тим, суттєвим недоліком є відсутність контролю над планами та програмами маркетингу в країні реалізації. Проблема даного способу полягає у здатності фірми забезпечити юри-дичний захист прав власності та мінімальний рівень реального контролю. Цей спосіб характеризується незначними потребами інвестицій.

3. Створення за кордоном власної виробничої філії, що реалізується через здійснення прямих іноземних інвестицій. Їх суттєвою перевагою є більш повне використання конкурентних переваг фірми на іноземному ринку, забезпечення повного контролю та локалізація виробництва. Але цей метод потребує більших витрат ресурсів на входження до іноземного ринку і пов'язаний з більшим ризиком, оскільки можлива непопулярність з політичної точки зору.

Риси, що характерні для прямих інвестицій:

- при прямих іноземних інвестиціях інвестори, як правило, втрачають можливість швидкого виходу з ринку;
- більший ступінь ризику та більша сума, ніж за портфельного інвестування;
- більш високий термін освоєння капіталу, характерних для країн-імпортерів іно-земних інвестицій.

Прямі іноземні інвестиції спрямовуються в приймаючі країни двома шляхами:

- організація нових підприємств;
- придбання або поглинання вже діючих компаній.

З точки зору прямих витрат та їх необхідного обсягу, перший шлях дешевше другого, однак при порівнянні за критерієм «Втраченої вигоди» другий шлях до-цільніше.

4. Спільні підприємства - перевагами цього способу проникнення капіталу на інші ринки є мінімізація ризиків, необхідність меншого обсягу витрат, ніж у разі створення власної виробничої філії. Недоліком є необхідність високо деталі-зованої контрактної роботи та складність реалізації управлінських функцій.

Основними традиційними формами здійснення іноземних інвестицій є:

- часткова участь у підприємствах, що створюються спільно з іноземними юридич-ними й фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств;
- створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю;
- придбання не забороненого законами нерухомого чи рухомого майна, вклю-чаючи будинки, квартири, приміщення, обладнання, транспортні засоби та інші об' єкти власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;
- придбання самостійно чи за участю українських юридичних або фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на території країни;
- придбання інших майнових прав;
- господарської (підприємницької) діяльності на основі угод про розподіл продукції;

- в інших формах, які не заборонені законами України, в тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності країни.

Для традиційних форм іноземного інвестування є характерною спільність володіння капіталом, управління та організаційного і технологічного досвіду. Нові форми іноземного інвестування розбивають цю спільність на окремі економічні угоди.

Серед нових форм іноземного інвестування можна виділити:

1) відхід від організації власних закордонних підприємств шляхом активізації створення спільних угруповань підприємств. Найпоширенішою формою іноземних інвестицій в Україні є спільні підприємства або підприємства з іноземними інвестиціями - це підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків. Підприємство набирає статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс. За цієї форми усуваються труднощі з тривалістю оформлення підприємства на іншій митній території, але забезпечується розподіл ризиків між учасниками - контрагентами з різних країн щодо здійснення спільної діяльності.

2) перехід від простого придбання акцій іноземних фірм до створення нових дочірніх підприємств та філій за кордоном. Створення закордонних філій і дочірніх компаній сприяє підвищенню середнього рівня продуктивності праці. Розрізняють дві основні причини цього явища:

- іноземні компанії мають вищий рівень вкладення капіталу на одиницю праці, що безпосередньо впливає на зростання продуктивності праці;

- як правило, іноземні компанії - більші структури (у порівнянні з національними фірмами) і сприяють зростання продуктивності праці за рахунок ефекту масштабу.

3) перехід від володіння акціями іноземних фірм до укладення з ними довго-строкових контрактів. Перехід від безроздільного володіння акціями закордонних філій до допущення в них місцевих підприємців країн проникнення (спільні підприємства), а іноді і держави (змішані підприємства) полегшує впровадження сучасних технологічних процесів, доступ до виробничих потужностей партнера, до кадрів, до налагодженої системи збуту, до отримання кредитів; забезпечує спеціальною інформацією; дозволяє користуватися привілеями, які надаються місцевим урядом «своїм» підприємцям; уникнути колізій із внутрішніми нормами закону, який регулює їх діяльність. З початку 70-х рр. підсилюється урядове регулювання іноземних

вкладень, які розділяються на «бажані» (зведення нових підприємств в галузях і районах, що мають госпо-дарський пріоритет для країн-імпортерів капіталу) і «небажані» (скупка уже існуючих підприємств). Уряди заохочують «бажані» інвестиції привілеями і пільгами і протидіють «небажаним». В розвинутих країнах скупка залишається головною формою придбання закордонних філій. В країнах, що розвиваються, такі філії виникають через створення нових «дочірніх» фірм.

4) розповсюдження акцій головної фірми серед акціонерів її закордонних філій. Розміщенням іноземного капіталу материнської фірми чи зональних центрів серед бізнесменів та урядів іноземних держав інвестор намагається досягти розширення можливостей мобілізації чужих ресурсів.

5) дольова участь іноземного інвестора, яка не дає права контролю над підприємством;

6) ліцензійні контракти з фірмами країн-реципієнтів дають інвестору можливість виходу на ринок із мінімальним ризиком. Транснаціональна компанія передає права на виробництво певного продукту або послуги або на використання запатентованого процесу, технології, товарного знаку або іншої інтелектуальної власності місцевій фірмі, яка буде відповідати за виробництво та маркетинг на місцевому ринку. Іноземний інвестор може купувати акції місцевої фірми, із якою укладено ліцензійну угоду;

7) управлінські контракти. Укладання довгострокових контрактів характерно, перш за все, для проникнення у країни, в яких ще розвиваються ринкові від-носини. Довгострокові контракти з місцевими фірмами про надання технологій, про обладнання чи спорудження підприємств (зокрема «під ключ»), про під-готовку спеціалістів тощо. Набули поширення і спільні товариства, які базуються уже не на володінні власністю, а на контрактних зв'язках. Іноземна фірма, яка бере участь у такому товаристві, користується правом на частину його продукції, іноді за цінами, нижчими світових, в обмін на кредити, обладнання і різноманітні послуги. Після погашення заборгованості іноземному партнеру вона може зберегти за собою право отримувати протягом договірного періоду свою долю продукції уже за світовими цінами. Таким чином фірма-інвестор прив'язує до себе технологічно і організаційно, а не через участь в акціонерному капіталі та особисті зв'язки.

8) поставка підприємств «під ключ» полягає у тому, що фірма-постачальник зобов'язана повністю забезпечити фінансування проекту; гарантувати підготовку місцевої робочої сили; здійснювати управління протягом ряду років після того, як завод почне діяти; організувати збут продукції (головним чином через експорт). В деяких випадках фірма-постачальник має дольову участь у капіталіствореного підприємства. Часто застосовується державне субсидування і компен-саційні угоди. Цей метод найбільш поширений між промислово

розвиненими країнами і країнами, де існують місцеві переваги для виробництва конкретної продукції.

9) угоди «продукт в руки», в яких на відміну від поставки підприємства «під ключ» передбачається підготовка іноземною фірмою місцевих спеціалістів, які повинні забезпечити функціонування об'єкта, що будується.

10) угоди про розподіл виробництва, про «ризиковані проекти» (в основному в області розвідки та видобування природних ресурсів);

11) операції зустрічної торгівлі (товарообмінні угоди, угоди на компенсаційній основі, операції на давальницькій сировині, поставки на комплекцію, викуп застарілої продукції тощо). Основна увага у даному випадку приділяється узгодженню між контрагентами відповідних груп товарів для взаємного придбання.

12) трьохстороннє фінансування;

13) міжнародний підряд;

14) проектне фінансування.

Перелік видів (форм) іноземних інвестицій, що надається в законодавчих актах та міжнародних договорах, є приблизним, а не вичерпним, оскільки поняття інвестицій охоплює всі види майнових цінностей, які іноземний інвестор вкладає на території приймаючої сторони. З огляду на це виділяють значну кількість ознак класифікації іноземних інвестицій. Основними ознаками класифікації інвестицій є:

Форма вивезення капіталу:

1) інвестиції у формі позикового капіталу (позики містам, урядам, банкам тощо), що здійснюється, під Урядові гарантії щодо оплати основної суми позики та проценти за її користування;

2) інвестиції у формі виробничого капіталу - створення за кордоном промислових підприємств, скупка уже існуючих, скупка акцій. Такі інвестиції найчастіше здійснюються у формі прямих вкладень (вклади в дочірні підприємства, вивіз обладнання для підприємств, що будуються) й портфельних вкладень (скупка цінних паперів);

3) вивезення торговельного капіталу для будівництва торговельних підприємств, складських приміщень тощо;

4) вивезення інтелектуального капіталу через надання права користуватися торго-вельною маркою, реалізовувати продукцію, виготовлену за ліцензією, організація програм навчання персоналу тощо.

Об'єкти вкладень:

1. Реальні (довгострокові вкладення коштів у галузі матеріального виробництва).
2. Фінансові (міжнародна фінансово-кредитна діяльність).
3. Інтелектуальні (підготовка спеціалістів, передача досвіду, ліцензій і ноу-хау, спільні наукові розробки).

Залежно від факторів переміщення виробництва за кордон інвестиції поділяються на:

1. Інвестиції, які сприяють розширенню експорту.
2. Інвестиції, які мають обслуговувати місцеві ринки приймаючих країн.
3. Інвестиції, які здійснюються під впливом стимулюючих заходів приймаючих країн.
4. Експортоорієнтовані інвестиції, тобто коли вкладення спрямовані у виробництво продукції для її подальшого експорту із приймаючої країни.
5. Імпортозаміщувальні інвестиції, які спрямовані направлені у виробництво продукції для внутрішнього ринку приймаючої країни.

Залежно від ступеня контролю над компаніями інвестиції поділяються на прямі та портфельні.

Прямі інвестиції - основна форма експорту приватного капіталу, що забезпечує встановлення ефективного контролю і надає право безпосереднього розпорядження закордонною компанією. За визначенням МФВ, прямі іноземні інвестиції існують у тому випадку, коли іноземний власник володіє не менш ніж 25% статутного капіталу акціонерного товариства (згідно з американським законодавством - не менше 10%, у країнах Європейського Співтовариства - 20-25%, у Канаді, Австралії і Новій Зеландії - 50%).

Прямі інвестиції поділяються на дві групи:

- трансконтинентальні, що зумовлені кращими умовами ринку, тобто тоді, коли існує можливість поставляти товари з нового виробничого комплексу безпосередньо на ринок даної країни (континенту). Витрати відіграють у цьому випадку незначну роль, основне - знаходження на ринку. Різниця у витратах виробництва порівняно з материнською компанією є меншим фактором впливу на розміщення виробництва на даному континенті. Витрати виробництва є вирішальними для визначення країни даного континенту, в якій необхідно створювати нові виробничі потужності;
- транснаціональні вкладення - прямі вкладення в сусідній країні, метою яких є мінімізація витрат порівняно з материнською компанією. Портфельні інвестиції являють собою вкладення економічних ресурсів шляхом придбання пайових цінних паперів (зокрема акцій), частка яких у капіталі становитиме частину загального капіталу підприємства нижче межі, визначеної для прямих інвестицій. Портфельні інвестиції не забезпечують контролю за інвестованими компаніями, обмежуючи прерогативи інвестора отриманням частки прибутку, переважно у вигляді дивідендів.

У певних випадках міжнародні корпорації реально контролюють іноземні підприємства, володіючи портфельними інвестиціями, в силу двох причин:

- значну розпорошеність акцій серед інвесторів;
- наявність додаткових договірних зобов'язань, що обмежують оперативну самостійність іноземної фірми, (ліцензійні та франчайзингові угоди, контракти на маркетингові послуги та технічне обслуговування).

Мета інвестування визначає явні та приховані цілі реалізації інвестиційних задумів у країні-реципієнті. За цією ознакою виділяються інвестиції для досягнення фінансової мети, тобто отримання процентів за користування кредитом, позикою та ін. формами позикового капіталу; для досягнення підприємницької мети - встановлення контролю над підприємством, отримання інформації про діяльність підприємства, недопущення конкурентів на ринок; для досягнення іншої мети, яка пов'язана з встановлення впливу на суб'єкт, санація міждержавних економічних зв'язків тощо.

Форма оформлення іноземних інвестицій визначає дотримання нормативно-правового забезпечення ввезення капіталу в іншу економічну зону з метою їх ідентифікації з-поміж національного капіталу, контролю за використанням та сприяє врегулюванню проблеми захисту іноземних інвестицій. За цією ознакою виокремлюють: явні інвестиції, тобто юридично правильно оформлені процедури ввезення капіталу; приховані інвестиції, які оформлені у вигляді інвестицій перетоку капіталу, наприклад, потоки капіталу між філіями ТНК, наявне вивезення капіталу через цінні папери тощо; «тіньові інвестиції», тобто кошти, отримані незаконним шляхом, походження яких не прослідковується, є легітимними через приймаючі країни.

Іноземні інвестиції відіграють значну роль в економічному розвитку будь-якої держави незалежно від рівня її економічного розвитку та сприяють економічному зростанню приймаючої економіки на основі ефективнішого використання національних ресурсів. Можна виділити два канали ефективності:

1. Прихід іноземних фірм на національний ринок призводить до заміщення чи витіснення менш ефективних національних компаній, що спричинює перероз-поділ внутрішніх ресурсів між більш і менш рентабельними компаніями і сприяє зростанню середнього рівня продуктивності праці і середніх доходів на душу населення у приймаючій країні. Іноземні інвестори не одержують економічних переваг від зростання продуктивності праці у вигляді більшого прибутку на відміну від резидентів приймаючої країни, які мають вищий середній рівень доходів за рахунок припливу іноземних інвестицій.

Іноземні інвестори мають певні інтереси до вкладення капіталів в економіку країн світу, що обумовлено такими факторами, як: 1) метою закріпитися на перспективному ринку збуту країни; 2) прагненням одержання прибутку на довгостроковій основі; 3) доступом до порівняно дешевих джерел сировини та ресурсів, що підвищує конкурентоспроможність продукції за рахунок економії

витрат виробництва і наближеності до джерел сировини; 4) використання відносно дешевої і кваліфікованої робочої сили, як важливого фактору зниження витрат виробництва і відповідно собівартості продукції.

3. Зміст політики залучення іноземного капіталу визначається також і в межах зовнішньоторговельної політики країни, в пакеті державних обмежень стосовно іноземних інвестицій (частка закордонної власності, вільний доступ на ринок приймаючої країни, вимога експорту частини виробленої продукції, встановлення квоти використання місцевої робочої сили та ін.), а також на формах стимулювання експорту продукції, виробленої на підприємствах із закордонним капіталом, і одержання переваг для національних факторів виробництва.

Політика імпортозаміщення

У рамках політики імпортозаміщення наголошується на захисті нових та слаборозвинених галузей промисловості. Іноземні інвестори сприяють реалізації цієї політики на основі надання місцевим фірмам нової технології, ноу-хау, управлінського досвіду. Одночасно в зовнішньоторговельній сфері держава встановлює високі митні бар'єри, здійснює жорсткий контроль і вводить обмеження на допуск ПШ. У багатьох країнах найбільш прийнятною формою власності були спільні підприємства.

Політика стимулювання експорту

Інвестиційний режим у рамках політики стимулювання експорту має іншу мету і засоби регулювання. Іноземні інвестиції розглядаються як джерело стимулювання експорту з використанням місцевої робочої сили і, можливо, природних ресурсів. Таку зовнішньоекономічну політику проводять країни, що володіють надлишком трудових ресурсів, а прямі іноземні інвестиції переважно вкладаються в трудомісткі галузі. Стосовно інвестиційних проектів із закордонним капіталом, спрямованих на стимулювання експорту, використовується система державного ліцензування. Держава може пропонувати податкові стимули для фірм, які розширюють експорт (що не потрібно для компаній із закордонною участю, орієнтованих на внутрішній ринок), у т. ч. податкові канікули, субсидовані ставки орендної плати за землю, нежитлові приміщення, субсидування заробітної плати і підготовки кадрів, безмитний імпорт машин, устаткування, сировини, необхідних для налагодження експортного виробництва.

У більшості випадків можуть висуватися додаткові вимоги стосовно частки місцевого компонента, тобто купівлі ТНК проміжної продукції і запасних частин у місцевих постачальників. Подібне регулювання має на меті:

- по-перше, сприяти розвитку національного виробництва з урахуванням потенційного розширення передачі закордонної технології;
- по-друге, підвищити прибуток місцевих виробників.

Країни, що відрізняються більш жорстким регулюванням іноземних капіталопотоків, створюють експортно-виробничі зони (ЕВЗ) чи зони вільної торгівлі,

які пропонують найбільш пільговий режим для компаній, зокрема знижені податкові ставки, безмитне ввезення устаткування й сировини. Але одночасно вимагають експорту виробленої в своїй країні продукції. У цілому далеко не всі приймаючі країни висувають вимоги щодо місцевого компоненту стосовно компаній, що функціонують в ЄВЗ, щоб зберегти їхню привабливість для іноземних інвесторів. ЄВЗ є винятком із загальноекономічного режиму, що діє в приймаючій країні. Їхній сукупний внесок в економічний розвиток приймаючої держави досить обмежений.

Як свідчить практика останніх років, інвестиційний режим в умовах політики стимулювання експорту є більш успішним порівняно з імпортозаміщенням. Зазвичай, іноземні інвестиції мають помітну експортну спрямованість та значно меншу зацікавленість у вирішенні проблеми насичення внутрішніх ринків продукцією. Продаж на експорт більш ефективний на відміну від реалізації товарів на внутрішньому ринку приймаючої країни. Більше того, прямі іноземні інвестиції з експортною спрямованістю меншою мірою підпадають під заходи державного регулювання.

При розробці національної політики регулювання міжнародних інвестиційних потоків держава враховує їхній можливий негативний вплив. На думку закордонних аналітиків, варто виділити три ключові моменти:

1) вкладення іноземного капіталу у виробництво відбувається одноразово, а вивезення прибутку - постійно. Це зумовлює вирівнювання обсягу раніше завезеного (у формі капіталовкладень) і вивезеного капіталу (у грошовій та товарній формі, зокрема у вигляді частини прибутку чи готової продукції). Отже, відбувається «старіння» інвестицій. Однак далеко не завжди інвестор повністю вивозить отриманий прибуток. Щоб стимулювати реінвестування отриманого прибутку в приймаючій країні, необхідно створювати стабільний та сприятливий інвестиційний клімат;

2) капітал (іноземний чи національний) завжди вкладається в галузі, що забезпечують найшвидшу й найбільш ефективну віддачу, що може призвести до диспропорційного розвитку національної економіки, якщо держава не буде регулювати напрями капіталопотоків. Зазначене стосується також екологічно брудних галузей виробництва, які переносяться з промислово розвинених країн у країни, що розвиваються, і в країни з перехідною економікою, в яких порівняно не настільки жорсткі стандарти захисту навколишнього середовища;

3) виділяють й психологічний момент. Зокрема, негативне ставлення приватного підприємницького сектора, окремих громадян приймаючої країни до вкладення іноземного капіталу у прибуткові галузі, компанії, впливу, який вони мають на визначення стратегії розвитку тієї чи іншої галузі економіки тощо. Державна політика приймаючої країни стосовно іноземного капіталу передбачає:

- політику регулювання інвестицій з метою одержання максимуму прибутку на одиницю вкладеного капіталу. Наріжний камінь цієї політики - най-більш ефективна віддача від вкладеного іноземного капіталу;

- політику стимулювання для залучення максимально можливого обсягу капіталу. Тут важливіше забезпечити потенційно найбільший приплив інвестицій, а не їхня ефективність.

Як правило, держава як інститут влади паралельно проводить політику в обох напрямках: і політику регулювання, і політику стимулювання іноземних капіталів. Але перевага надається одному із цих напрямів залежно від рівня економічного розвитку країни і лобіювання урядом інтересів відповідних груп населення.

Залежно від оцінки впливу іноземних інвестицій на економіку приймаючої країни та формування політики їх залучення можна виділити п'ять основних типів ставлення приймаючої країни до іноземних інвестицій, які визначаються цілями її внутрішньої загальноекономічної політики та орієнтирами зовнішньоекономічних зв'язків:

1) максимальне відкриття національної економіки для іноземних капіталів і встановлення контролю лише в тих галузях, які мають стратегічне значення для розвитку країни;

2) залучення іноземних капіталів для розвитку певних районів та придбання технологій. Реалізується шляхом створення вільних економічних зон, встановлення пільгових режимів інвестиційної діяльності тощо;

3) обмеження іноземних інвестицій на основі попередньої оцінки їх впливу на національну економіку. У цьому випадку державою стимулюються притоки капіталу у визначені пріоритетні напрями та встановлюються додаткові обмеження для інших сфер прикладення іноземного капіталу;

4) допущення іноземних інвестицій в межах угод, які визначають умови діяльності іноземних інвесторів. У даному випадку здебільшого йдеться про позиковий капітал, що залучається під гарантії Уряду приймаючої країни та оформлюється міжурядовими протоколами, в межах яких і укладаються відповідні угоди про спільну діяльність та взаємопідтримку з чітким визначенням прав та обов'язків кожної сторони;

5) допущення іноземних інвестицій лише у формі спільних підприємств, які створюються для досягнення певних цілей на установлений період часу. Виходячи з цього, у політиці уряду приймаючої країни по відношенню до іноземних інвесторів можуть мати місце заходи, які стимулюють приток інвестицій до країни і, навпаки, такі, що його обмежують. До заходів, які стимулюють залучення іноземного капіталу, відносяться:

1) фіскальні (встановлення прямих податкових пільг; відстрочка виплати податків за інвестування капіталу; стимули, пов'язані з амортизаційними відрахуваннями -прискорення амортизації; «податкові канікули» від 2 до 10-15 років з наданням компанії статусу піонера; звільнення від мита імпорту

обладнання, сировини, комплектуючих виробів; маніпулювання рівнем податків;

2) фінансові стимули (субсидії, позики, кредити та гарантії їх надання). Часто надання фінансових пільг ставиться в залежність від виконання інвестором певних задач (освоєння певних регіонів, галузей, створення нових робочих місць);

3) не фінансові методи (створення загальної ситуації ефективного функціонування іноземного капіталу - від забезпечення необхідними факторами виробництва, інформацією та службами управління до розвитку транспорту, інших комуні-кацій тощо);

4) створення вільних економічних зон, територій з пріоритетним інноваційним та інвестиційним розвитком - анклавів, які користуються статусом, що не поширюється на всю іншу територію країни. Це визначені державою райони чи території, де, завдяки пільговим податковому, митному та законодавчому режимам, для інвесторів створюється особливо сприятлива економічна ситуація.

До основних заходів, які обмежують іноземні капіталовкладення в країну відносяться:

1) встановлення особливого державного контролю за допуском іноземного капіталу до розробки надр та природних багатств;

2) недопущення іноземного капіталу у визначені, найбільш важливі для народного господарства, галузі;

3) встановлення обов'язкової частки участі національної держави чи приватного капіталу цієї держави у спільних підприємствах;

4) заходи, направлені на використання певної частини прибутків іноземних підприємств для внутрішніх потреб країни, що розвивається (оподаткування, обмеження при переведенні прибутків за кордон і т. д.);

5) визначення концесійної політики;

6) націоналізація іноземної власності;

7) створення організацій країн-виробників, сировини, які проводять обмежувальну політику по відношенню до монополій.

Визначаючи концесійну політику, уряди приймаючих країн можуть відмовитися від продовження концесій після закінчення їх строку.

Разом з тим, держава, як сторона в міжнародному договорі про взаємний захист інвестицій, може прийняти на себе зобов'язання не здійснювати заходів примусового вилучення капіталовкладень, в тому числі шляхом націоналізації, реквізиції чи конфіскації в адміністративному порядку.

Серед основних сучасних тенденцій у залученні інвестицій слід відзначити: по-перше, країни-інвестори з ринковою економікою частіше надають переваги фінансовим стимулам перед фіскальними, оскільки вплив податків є безадресним, а фінансове стимулювання дозволяє урядові сконцентрувати

зусилля на досягненні конкретних цілей. Країни, в яких ринкові відносини знаходяться на етапі формування, навпаки, надають перевагу податковим заходам, що пов'язано з відсутністю в країні достатнього обсягу власних фінансових ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності.

по-друге, відбувається більш широке використання нефінансових заходів регулювання іноземного інвестування і, насамперед, шляхом створення вільних економічних зон.

Державна політика регулювання іноземних інвестицій проводиться стосовно закордонної власності, у податковій і митно-тарифній сферах, у валютній та ціновій сферах тощо. На практиці вона реалізується за допомогою різного роду заходів. Однією із загальноприйнятих класифікацій заходів державної політики є класифікація, розроблена ОЕСР, що включає в себе п'ять основних груп заходів: заходи торговельної політики, заходи стимулювання прямих іноземних інвестицій; обмежувальні заходи стосовно іноземних інвестицій; заходи стосовно компаній, що здійснюють обмежувальну ділову практику; обмежувальні і стимулюючі заходи, прийняті країнами базування ТНК (чи країнами - експортерами капіталу). Найбільш динамічними вважаються заходи торговельної політики завдяки лібералізації в рамках багатосторонніх торговельних переговорів у ГАТТ/ВТО. Саме ці заходи найбільше впливають на обсяг і напрями капіталопотоків.

Більш суттєву роль відіграє наявність таких макроекономічних факторів:

- місткість ринку приймаючої країни, обумовлена обсягом ВВП і середнім доходом на душу населення. Привабливість країни як бази подальшого експорту товарів на зовнішній ринок зростає, що пов'язано зі зниженням рівня торгових бар'єрів, транспортних витрат;
- рівень політичного ризику країни. Цей показник визначають як спеціальні під-розділи ТНК. Політичний ризик у країні залежить від рівня політичної стабільності й демократичного характеру політичної системи країни. Перший показник - рівень політичної стабільності - визначається урядовою стабільністю, станом економіки з точки зору очікувань населення. Демократичний характер політичної системи визначається рівнем демократичного розвитку країни з погляду гарантій громадянських динаміка валютного курсу національної грошової одиниці. При підвищенні валютного курсу стимулюється приплив іноземних інвестицій, зростає вивезення прибутку за іноземними капіталовкладеннями; при падінні, навпаки, - скорочується, оскільки іноземні інвестори не зацікавлені у ввезенні прибутку, процентів, дивідендів.

Варто виділити також інші групи факторів:

- географічні й природно-кліматичні фактори;
- оцінка підприємницького клімату - витрати виробництва, специфіка податкової системи і розмір ставок корпоративного й іншого податків, специфіка системи фінансових пільг, вартість і рівень кваліфікації робочої сили, рівень розвитку транспортної інфраструктури, вартість орендної плати й

комунальних послуг, адміністративні процедури, допомога місцевої влади в підборі місцевих кадрів, в одержанні фінансових стимулів та ін. В останні роки також зростає важливість інших факторів:

- відкритість національної економіки. Більш відкрита до зовнішнього світу економіка залучає більше інвестицій;
- рівень розвитку інфраструктури. Якість інфраструктури важлива для розвитку світового виробництва й торгівлі, тому необхідно сприяти поліпшенню транс-портної системи, логістики, телекомунікаціям.